

THORSTEN JONSSON

Ensam med en halv liter konjak

Ur *Fly till vatten och morgon* (1941)

Han hade skickat boken med Isaksson och hämtat ut en halvliter tvåstjärnig inne i stan på förmiddagen. När han kom hem till middag hade han gjort en lov in i verktygsboden och ställt flaskan där inne i hörnet, bredvid rödspriten och linoljan och bensinflaskan, så att den inte märktes vidare. Sen gick han in och åt. Han sneglade på Elma för att se om hon märkt att han varit inne i boden. Det syntes ingenting på henne; hon sa åtminstone ingenting.

Efter middan gick han omkring i butiken och kände sig konstig. Mest i magen men det var konstigt i hela kroppen. Han hade gott om tid för det var lite folk. Han gick fram och åter bakom disken. Isaksson satt inne i kontoret med bokföringen, och var gång han gick förbi dörren till kontoret tittade Isaksson upp och såg på honom. Han tog upp klockan ofta. Hon gick långsamt. Till slut vart hon sex.

– Isaksson kan gå genast, sa han.

Isaksson gick medan han höll på att lägga på bommen för dörren.

PDF från Litteraturbankens sidor om Shared Reading:

<https://lb.se/bibliotekariesidor/shared-reading/>

Texten är hämtad ur *Fly till vatten och morgon* (1941):

<https://lb.se/f/JonssonT/t/FlyTillVattenOchMorgon/sida/153/etext>

Sedan han blivit ensam och fått dörren stängd, gick han runt disken och öppnade kassalådan och tog alla sedlarna där. Inne på kontoret öppnade han plåtskrinet i kassaskåpet och fiskade upp alla sedlar. Silvret lät han vara. Han stoppade ner sedlarna i plånboken och den vart ganska tjock men det var mest femmor och tior.

Han var torr i halsen och konstig ända ner. Karaffinen på bordet var halv med vatten. På brickan stod bara ett glas och det var Isakssons; själv brukade han aldrig dricka vatten på dagarna. Han gick ut i butiken och tog ett nytt glas från hyllan, torkade av dammet och skräpet inuti med tummen och gick tillbaka till kontoret. Bredvid det nya glaset såg karaffinen gul ut. Vattnet var ljumt och smakade unket.

Innan han låste och gick drog han ner rullgardinerna för alla fönstren. Så var det gjort.

På vägen hem kände han sig märkvärdig i magen och liksom matt i benen. Han var spänd på om Elma gått ut i verktygsboden och fått tag i halvlitern och gömt den, men han ville inte gå dit och titta ifall hon inte hade lagt märke till att han varit inne där på middan. Han gick in i köket och satte sig på en stol vid bordet. Han tittade på klockan. Hon var bara en kvart i sju.

– Du får gröten tidigare än vanligt i dag, sa Elma vid spisen. Jag ska på symöte åtta.

Han svarade ingenting, och sedan han suttit vid bordet en stund reste han sig och gick mot dörren.

– Vart ska du gå? sa hon.

– Ut och hugga ved, sa han.

– Du hade ju hem Isaksson och hugga i går, sa hon. Maten är strax färdig. Gå och sätt dig igen.

Han vände om och gick och satte sig vid bordet.

Elma kavade undan tidningarna och dukade fram på vaxduken. Sedan gick hon in i kammarn och skulle klä om. Klockan var halv åtta. Han åt.

Innan hon hunnit klä sig färdigt gick han ut i vedboden. Han ställde upp dörren på vid gavel men det var ändå för mörkt för att han skulle kunna hugga, och han kunde inte tända för mörkläggningens skull. Han satt en stund på huggkubben, och sedan steg han upp och gick fram och åter över golvet fjädrande lager av flisor och sågspån. Han ställde upp sågbocken närmast dörren, lade upp ett grovt trä och började såga.

När sågen kommit igenom trät och började hacka och skrapa i den understa stickan och ändan föll ner på golvet, såg han genom dörren Elma gå över gården. Han tittade på henne medan hon slog igen grinden. Sedan hängde han upp sågen, flyttade undan sågbocken och stängde dörren efter sig när han gick.

I verktygsboden stod halvlitern kvar bland de andra flaskorna, insvept i systemets bruna papper. Han vecklade ut papperet och lät flaskan rulla ner i handen. Den var rund och trevlig och konjaken brun, och han nöp åt om skruvkapsylen och spräckte upp den.

Konjaken kom het ner i magen och brände till, och han stod med flaskan i handen och tittade ut genom dörren medan det spred sig i magen. Han stod

med flaskan i hand och såg på den och sedan tog han en till, och den andra brände till på samma ställe i maggropen som den första.

Det är där katarren sitter, se.

Han satte sig på hyvelbänken och ställde flaskan bredvid sig. Efter en stund kände han efter riktigt i hela kroppen. Det kändes inte så konstigt längre. Det kändes nästan som vanligt. Han tog en liten en den här gången, och sedan stoppade han ner flaskan i skinntröjan och gick in.

Klockan var fem över åtta. Inne var det mörkt. Han iddes inte dra ner gardinerna och tända. Han lade sig på soffan och låg med ögonen öppna. Han kände att läpparna verkade domnade av spriten. Han låg på soffan och väntade på att det skulle bli mörkt ute.

*

När han kom ut var det övermulet och så mörkt att uthusen smälte ihop med grandungen bakom dem. Han stod på bron, och Anderssons gård mittemot avtecknade sig svart mot den mörka himlen. Sedan gick han långsamt ner mot grinden. Han stängde tyst efter sig.

Han hade gått hundra meter efter vägen när han hörde lätta snabba steg bakom sig. Han stannade plötsligt och vände sig om. Det kom en skugga efter honom och någon ropade:

– Farbro Gran! Är det farbro Gran?

Han kände igen rösten. Det var Anderssons Gunhild. Han började gå fort.

– Farbro Gran! ropade rösten. Stanna, farbro Gran! Jag är så mörkrädd.

Han gick raskt. Stegen närmade sig efter honom i mörkret.

– Svara, farbror! Jag är så mörkrädd. Får jag följa med farbror ner? Stanna, farbro Gran, stanna!

Han stannade plötsligt och tittade. Sedan hoppade han över diket, foten slant ner, men han fick upp den efter sig. Fjölårsgräset var fuktigt och frasade tyst under stegen och han gick in mellan träden och stannade.

Stegen kom närmare och tystnade.

– *Farbror! Var är farbror?*

Han stod stilla och hörde på henne och hjärtat bultade.

– Farbror! ropade hon och sedan hörde han hur hon började gå igen och hon sprang tillbaka bortefter vägen och han hörde hur hon grät.

Han stod en stund och väntade. Sedan gick han upp på vägen igen. Han fortsatte men höll sig på sidan av vägen så att stegen inte skulle höras.

Husen som han gick förbi avtecknade sig mörka och tunga mot himlen eller låg dolda under skogsdungarnas massor. På några ställen lyste det gult ur springor mellan gardinen och fönsterkarmen. Snöfläckar skymtade grå i norrsluttningarna.

Han mötte ingen på vägen ner till butiken.

Han höll sig intill magasinsväggen och staketet och kom upp på bron från sidan. Han öppnade dörren

utan att skramla med nycklarna och kom in i butikslukten innanför och låste dörren.

Med handen utsträckt framför sig gick han till skrivbordet, tog upp halvlitern ur skinnröjan och ställde den mitt på bordet så att han inte skulle kunna stöta ner den om han gick oförsiktigt i mörkret. Med högra handen nådde han försiktigt karaffinens stora glaskula och kände glaset som han tagit fram i middags. Han tog glaset i vänstra handen, och med den högra skruvade han av kapsylen på flaskan. Han ställde ner glaset med pekfingeret nedstucket ända ner i botten och slog sedan försiktigt ur flaskan. Det hördes hur det kluckade och kom, och det ljumma kändes knappt när det steg upp för fingret. När det var uppe vid andra leden slutade han och ställde ifrån sig flaskan. Han stack pekfingeret i mun och slickade av det; sedan torkade han av flaskhalsen försiktigt med högra handen och slickade av. Han ställde sig med glaset i handen. Det hade börjat sjunga lite tomt av stillastående fylla i huvudet och det skulle smaka gott med en nu.

Supa när det var mörkt kändes nog mindre än att supa när det var ljust. Nu du, Per Olof Benjamin Gran, nu åker första affärn din åt helskole. Han tog alltihop på en gång men det var så mycket att det vart två svälj.

Det är bäst att ta en till mesamma.

Han slog i lite mindre, och det gick i ett svälj. Det sved på samma ställe som den första. Han satte sig på kontorsstolen och skruvade igen buteljen och väntade en stund. Det här kändes fortare än det kändes för en stund sen. Men det är nog inte bra att supa mycket

utan mat. Om man skulle ta en med tilltugg. Det är inget att spara på, tänkte han. Nä du, då inge å spara på.

Nedgången till källarn var i butiken alldeles utanför kontorsdörren, och när han med vänster hand stödde sig mot dörrposten fick han högra fingerkroken direkt om ringen till luckan som vanligt. Han bresade med benen över luckhörnet och ritade upp luckan till vänster intill dörrposten; sedan gick han de elva tvärbranta stegen i mörkret ner mot källarens kalla jordluft tills han hade det ojämna stengolvet under fötterna. Han trevade med högra handen tills han hittade stearinljuset som stod på bordet i sin mjuka stearinhög, knottrigt av dropprader. Här nere var det ingen fara att tända när gardinerna var nerdragna, det syns inte upp, finns inga möjligheter. Inga möjligheters möjligheter i möjlighete. I möjlighete heller.

Ljuslågan steg upp klar och hög, kröp ner och dröjde en stund blånande, svällde sedan ut och brann säker. Han satt obekvämt på det smala trappsteget och tittade på den medan den tog sig. Pillra på och brinn du, tänkte han åt lågan. Han började känna sig uppmjukad, och han steg upp och tog den breda kniven som låg på bordet och skar en bra bit av falukorven, bästa sorten. Han gnagde inuti skinnet med korvtofsen i nypan.

Nä du Gran, bättre sorter har du. Han hakade ner medisterkorven från kroken och skar av en bra skiva. Den smala falukorven hängde han upp igen.

Opp med dig, tamp.

Och så ost på den, mjukätet och lättsmält. Det var gott. Innan han gjorde i ordning en ny laddning tog han upp flaskan och glaset och ställde ifrån sig på bordet. Han tittade på flaskan och det hade gått långt ner på etiketten. Det var själva aset vad mycket det har runnit undan.

Det är bäst man skyndar sig innan det tar slut.

Joho. Rolig är man också. Ovanpå allt annat.

Vicke då annat?

Han slog dricksglaset nästan fullt, och konjaken såg brun och trevlig ut i skenet från stearinljuset. Han satt och tittade på det och bet tvärsigenom korb och ost. När han svält, flyttade han över maten i vänster hand, reste sig upp och fattade glaset.

Stå inte och skvimp ut nu. Nä. Och välkomna. Och håll till godo. Och nu vill jag inte se någon vid mitt bord som biter av snapsen.

Han vred på huvudet och tittade.

Det ska bli nya tag i affärerna, sa han. Skål för det.

Konjaken tog tre svälj. Nu kändes den inte stark längre, bara konjak. Han satte sig i trappan med det tomma glaset i handen.

Du är väl inte rädd, Gran, sa han. Du har både försäkringsbrev och kvitto på premien. Fyrtitusen kronor, och sen ska det vara kooperativt nog här i samhället. Det blir till att slå igen konsumbutiken då, här i samhället, när jag har mina fyrtitusen. Det blir till att slå igen då, med glödlampor och galoscher och torkad frukt och makaronsdag och hela helskolen. För det finns folk som är knepigare än han, det kan han klappa sig med galoschen på. För gamla beprövade

affärsmetoder, det står sig i alla fall i längden. Och då åker det andra ner i silltunnan, ser han. Kom det ihåg, Konsumandersson. Och när det har gått åt rykan, då kan han komma hit. Kom bara hit han och be att få bli prokurist hos mig, då ska han både få se och höra. Då står han utanför disken i nya betiken med burkar och paket och glastrutor och blankblänk. Och då står jag bakom disken, och hur spak han än är, så står jag bakom disken och säger.

Ljuset fladdrade när han slog ut med armen och han sa:

– Puuitt, säger jag, jo, och då spaknar han till och förstår vartåt det lutar och säger: *Grosshandlar Gran*, som har så stor rörelse och så, nog skulle jag väl kunna få ett enklare arbete här i betiken, och jag ska vara skötsam och försöka vara till belåtenhet. Nä fy helskolen, säger jag, så här. Han kan dra åt pipan med sina galoschpriser. I dag blir det ingen *makaronsdag*, kom ihåg det. Och brevena skriver jag själv, och det blir lika bra som hanses. Ut! säger jag och pekar så här. Ut, konsumist.

Eller kommunist eller vad det heter.

Det tar vi oss en till på, men en liten för här ska göras saker.

Med stadig hand slog han i en tår i botten på glaset, lyfte upp det och tittade mot ljuset.

– Ner med sig, sa han.

Det åkte ner och brändes inte. Han reste sig, och när han blåste ut ljuset spände han kinderna och lekte att han blåste ut ett ljus: pooh. Mörkt vart det. Det är

helsinglands mörkt i mörkret när man blåser ut ljuset när det är mörklagt.

Han höll i sig i det näst översta trappsteget.

Är du rädd? tänkte han. Opp och hoppa nu.

Sedan gick han uppför trappan.

Han tappade luckan ur handen när han skulle stänga den, och den föll igen med ett brak som ljummade ur plåthämtarna på krokarna i taket. Han stod och lyssnade efter steg utanför men det hördes ingenting. Över luckan gick han genom mörkret in i kontoret och mot lagerrummet till höger. Där var inget fönster och han tog upp ficklampan. Den vita ljustrålen fann genast fotogenkannan i hörnet och lyste på dess grusiga och matta yta med mässingsproppen. Han tog om kannans hals med handen och ruskade, och den kändes full och skvalpade nästan inte. Han släckte ficklampan och bar ut fotogenkannan och stötte axeln mot karmen i butiksdörren och ställde kannan på disken.

Lådan med krollsplinten som stod vid vänstra väggen i lagerrummet var tung, och han drog den över golvet, dunsande över trösklarna. Han hade lådan utanför disken och stod och lyssnade. Det susade av sprit i öronen, men annars hörde han ingenting.

Han rev upp krollsplinten ur lådan. Den var hårt packad och torr under händerna och luktade trä. När han fått upp alltsammans och luckrat upp det, låg det som en stor hösåte på golvet. Han gick omkring den och kände på den med händerna i mörkret. Sedan började han breda ut krollsplint över golvet. Han bar i fång och öste över golvet och sparkade ut det jämnt.

Det blev mjukt att gå på som en lada med det första höet i. Han satte sig på disken och blänkte lite med ficklampan. Det såg jämnt och bra ut.

Han stoppade ner lampan i byxfickan och satt på disken. Det susade i öronen, och han visste inte om han satt och vaggade med kroppen eller satt alldeles stilla.

Är du rädd? tänkte han. Ta dig en konjak.

Han klev ner och med handen på diskkanten gick han i mörkret över den mjuka krollsplinten runt disken förbi cyklarna vid skyltfönstret och fram till luckan. Med ena foten sparkade han undan krollsplinten och tog stöd mot dörrposten medan han lyfte upp luckan. Elva steg ner och stengolvet under foten.

Han tände ficklampan och lade den på bordet så att konjaksbuteljen och glaset stod i ljuskäglan. Det nådde inte upp till etiketten.

Det är inget att spara på. Han tog flaskan i handen. Den var i mörkret ovanför ljuskäglan och konjaken rann brun ner i det ljusa glaset, fyllde det brunt och gulskimrande. Han svepte konjaken och den kändes ingenting och ficklampan låg på bordet med en ljus trekant framför sig över den hackiga bordskivan och en ring av ljus över osthyllan. Han släckte och gick försiktigt uppför trappan. Han tyckte inte det var någon idé att stänga källarluckan. Det var lika bra att det kom dit ner också.

Han kom upp och stod och tog fast sig i disken med högra handen. När han höll igen ögonen surrade fyllan ner genom kroppen på honom. Ännu kände han sig stadig, men det var bäst att skynda på.

I mörkret gick han längs disken fram till hyllan där ljuspaketet låg. Det öppna paketet med normalljus var längst till höger och han drog ut ett ur paketet. Det var slätt i handen. Till höger tog han en djup tallrik från tallrikshyllan, och med ljuset och tallriken i handen gick han ut i lagerrummet. Han tände ficklampan och ställde den på en låda med ljuskäglan upp mot taket. Sedan tände han ljuset, höll det i handen och lät det brinna en stund. I mitten på tallriken droppade han stearin som föll klar och mjölknade på tallriken. När pölen var stor som lagom med lack på ett brev satte han fast ljuset i stearinet. Han lät det stå en stund och kände sedan på det. Det stod stadigt. Han släckte ficklampan.

Ute i butiken ställde han tallriken med ljuset på disken. Han skruvade ur proppen ur fotogenkannan, vickade på kannan och hörde hur det skvätte ner på disken men inte kom i tallriken. Fotogenlukten slog upp mot honom.

Han funderade en stund och kände domningen av spriten i händerna. Från porslinshyllan hämtade han en tillbringare, och han tog den stora trädgårdskannan som stod på golvet bredvid cyklarna. Strilen skramlade nere i kannan när han lyfte upp den. Han ställde tillbringaren på disken, stack ner handen i trädgårdskannan och fiskade upp strilen och satte fast den ytterst på pipen. Sedan lyfte han upp den tunga fotogenkannan och fyllde både tillbringaren och trädgårdskannan som rymde mycket och ändrade ton medan fotogenen steg i den.

Han slog fotogen i tallriken med ljuset; sedan vände han ryggen mot disken och skvätte ut fotogenen som var kvar i tillbringaren. Han hörde hur den regnade ner över krollsplinten.

Från disken lyfte han ner trädgårdskannan och tog den i högra handen. Han började nere vid dörren och gick metodiskt i slag fram och tillbaka över det hömjuka golvet, och kannan blev lättare i handen och han hörde i mörkret hur det strilade ut över krollsplinten.

Kannan var tom. Han stod med den i handen och fotogenlukten låg tung omkring honom, och han stod och vickade fram och tillbaka på knälederna, frivilligt, utan att ragla. Det susade i öronen när han stod stilla.

Kannan skramlade när han ställde den på disken och han körde fast strilen ordentligt. Sedan fyllde han kannan på nytt och gick över golvet fram och åter och hörde hur det strilade. Han gick runt disken och drog upp en väg där och kannan blev lättare i handen och han gick förbi källarluckan och bort till väggen, och den sista skvätten lät han strila in mellan tygpäckorna på hyllan i hörnet.

Till slut gick han bort till disken och svepte över den med handen, och tallriken med ljuset kom i handen på honom, skvättande fotogen. Med bägge händerna lyfte han ner den på golvet försiktigt och ställde den invid disken och makade ihop en vall av krollsplint omkring den. Han stod på huk och rev med vänstra handen i byxfickan och fick fram tändsticksasken. Han funderade en stund och var rädd för fotogenångorna i luften, att hela butiken skulle ta eld

med en enda smäll. Nu är du rädd, tänkte han och strök eld på tändstickan och höll upp den så att den inte skulle sätta eld på någonting. Med tändstickan i högra handen högt upp makade han på tallriken med vänster hand så att ljuset skulle stå rakt upp, och han skyndade sig att tända innan tändstickan slocknade. Veken svartnade ytterst i luddet och började brinna med en liten låga. Han blåste försiktigt ut tändstickan och höll i den länge så att den skulle svalna. Sedan lade han upp den på disken. Ljuset brann med en liten låga som långsamt blev större. Han makade på tallriken så att ljuset skulle stå fullkomligt rakt upp och ner och det inte skulle rinna het stearin ner i fotogenen.

När han knyckte till med benen för att komma upp raglade han baklänges och fick tag i disken och kom upp och stod alldeles stilla med underarmen stödd mot disken; hjärtat bultade och han såg hur ljuslågan fladdrade och sedan brann rakt upp och med hög låga. En stearindroppe rann utför ljuset men stelnade på halva vägen ner. När han släppte disken och skulle gå kände han hur fyllan gjorde en stor tvärsväng inne i huvudet på honom, men han stod stilla och stirrade rakt fram och den kom på rätt köl igen. Sedan gick han över den mjuka krollsplinten bort till ändan av disken och han hade sin skugga framför sig, och när han kom på andra sidan och gick stödd med vänstra handen mot disken, hade han skugga upp till midjan och han försökte gå fort. Under fötterna var krollsplinten mjuk och när han var en bit ifrån dörren släppte han disken med handen och tog sikte och gick

rak mot dörren, tre steg och det fjärde var mjukare än krollsplinten, och han hade ännu vänstra foten över golvet så att han föll snett framöver och slog pannan hårt mot golvöppningens vassa kant, och sedan hasade han utför den branta trappan med överkroppen och kom ner på stengolvet. Där låg han stilla, och det började blöda ur ett vågrätt sår över hela pannan ovanför bägge ögonbrynen, och sedan blödde det ur bägge näsborrarna, och han låg stilla och småningom levrade sig blodet i hårtofsarna som han hade i näsan.

Ljuset på tallriken brann långsamt ner. Det lyste över den gula, fotogenfuktiga krollsplinten, på cyklarnas rostfria ståldelar, på mjölkhämtarnas blanka plåtbottnar i taket, på den stora tapethyllan vid dörren. När krollsplinten sakta pöste upp igen, nedtrampad av stegen, prasslade den svagt.

Klockan tolv ringde det i telefonen på kontoret. Det ringde häftigt och blev sedan tyst.

Medan ljuset långsamt brann ner, kröp skuggan av disken uppför hyllorna på väggen.

Någon gick förbi på vägen utanför.

När ljuset brunnit ner så att fotogenen rann in i den lilla stearinskålen kring veken, föll elden först ljudlöst ut över den runda tallriken likt ett runt fönster som öppnas, och sedan steg den susande rakt upp. En halvmetershög låga stod som en eldpelare och brann rakt upp, medan krollsplinten kring tallriken svartnade och böjde sig in över kanten som en krans av små, mjuka vekar.

Plötsligt ringlade elden i många bäckar ut över golvet, och bäckarna svämmade över åt bägge sidorna och förenades med varann och svallade upp över varandras stränder; och suset steg prasslande och började knastra. Lågorna slog mot varann och över varann som bränningar, och små lågor började glida mjukt och lätt uppför hyllorna och över disken, det började knaka i träet och lågornas mummel steg till ett brus som hos en otålig människomassa, och de kastade sig mot fönstren och rev upp rullgardinerna och tyngde med sin hettas tryck mot fönstren; rutorna sprang upp, och elden drog efter andan och andades ut med ett dån så att rummet blev en enda flammande bröstborg av eld, och den trädde ut fingrarna genom fönstren och grep upp efter väggarna och sprängde ut knakande trä, och efter en stund stod hela huset uppfyllt av eld som trängde ut genom fönstren. Natten var alldeles stilla och lågorna steg rakt upp i mörkret.